

תפילת הדרך

אין לאומרה, אלא אם כן יש לו לילך פרסה, אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך. ואם שכח מלאומרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה.

הרמ"א הוסיף שלכתחילה יש לומר בפרסה הראשונה כדעת רש"י: הגהות הרמ"א שם: ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה.

ג. שיעור פרסה – מרחק או זמן

נחלקו הפוסקים בהגדרת 'פרסה': המשנה ברורה סובר, שההגדרה היא דרך שאורכה פרסה (שמונת אלפים אמה – כארבעה ק"מ), וכן מנהג רבים מהאשכנזים: משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ל: ואין לאומרה וכו' - ... ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה. ולפי זה, גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תפילת הדרך אפילו אם נוסע רק פרסה.

אמנם, האור לציון סובר, שההגדרה היא זמן הליכה רגלית של פרסה (שעה וחומש, כ-72 דקות), וכן מנהג רבים מהספרדים: שו"ת אור לציון חלק ב פרק ז אות כז: אם היה משך הנסיעה לפחות שעה ושתיים עשרה דקות, מברך תפילת הדרך בשם ומלכות... ומכל מקום בכל פעם שנוסע בדרך, אף באופן שאין חייב לברך, יאמר את התפילה בלא שם ומלכות.

ד. מקומות מסוכנים

רבינו יונה דן בדעת הלכות גדולות שרק מדרך פרסה מתפללים: רבינו יונה מסכת ברכות דף כ עמוד ב מדפי הרי"ף: ויש מקשים עליו, מדאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת מסוכנים. ואפשר לומר שזה אינו אומר בקרוב לעיר, אלא כשהולך בדרך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה וצריך להתפלל ולבקש על נפשו.

למד מזה הט"ז שבדרך במקום סכנה, מברכים אף על דרך פחות מפרסה:

ט"ז על השולחן סימן קי ס"ק ו:

כתב הרב רבנו יונה... משמע מזה דבהולך במקום סכנה יש להתפלל תפילת הדרך אפילו בפחות מפרסה, דזיל בתר טעמא (לך אחר הטעם).

❖ כיצד למד הט"ז שבדרך מסוכנת מברכים אף על פחות מפרסה?

וכן פסקו האחרונים:

משנה ברורה סימן קי ס"ק ל:

אין לאומרה אלא אם כן יש לו לילך פרסה - שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם. אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה, אז יש לברך תפילת הדרך בכל גווני.

❖ לאור זאת, האם סיור בנבול מתוח או נסיעה מעבר לגב"ל מחייבת בתפילת הדרך?

האחרונים דנו האם יש לומר תפילת הדרך מחשש לתאונות

הקדמה:

המקום המוגן יותר עבור האדם, הוא סביבתו הטבעית - הבית או העיר. כשאדם יוצא מהעיר, מסביבתו הרגילה - חבריו ושכניו, ויוצא לדרך, הוא נחשף לסכנה מסוימת. חכמים תקנו להתפלל 'תפילת הדרך', בה אנו מבקשים מאת הקב"ה שישמור אותנו מן הסכנות שאורבות לנו בדרך, יעזור לנו מול אויבנו, ויצליחנו בהשגת מטרותינו.

א. מקור הדין

כתוב בגמרא:

תלמוד בבלי ברכות דף כט עמוד ב:

אמר ליה אליהו (הנביא) לרב יהודה... וכשאתה יוצא לדרך - הַמֶּלֶךְ בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך. ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך. מאי תפלת הדרך? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותציעיני לשלום ותסמכני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה.

ביאר המהרש"א את הטעם לתפילת הדרך:

מהרש"א חידושי אגדות שם:

וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך כו' - לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם. ואין לו להמלך רק עם קונו, היודע בו שיוליכיהו לשלום וישלח ברכה.

ב. שיעור פרסה

הגמרא ממשיכה ואומרת:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד א:

אימת מצלי? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך. עד כמה? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: עד פרסה.

רש"י מביא לכך שני פירושים:

רש"י שם:

עד כמה - זמנה להתפלל. **עד פרסה -** אבל לא לאחר שהלך פרסה.

ובהלכות גדולות מפרש: עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל - עד פרסה, אפילו אין לו לילך אלא עד פרסה, אבל דרך פחות מפרסה - אין צריך להתפלל תפלה זו.

❖ מה ההבדל להלכה בין פירוש רש"י לפירוש שהביא בשם ההלכות גדולות?

הרא"ש כתב שהעיקר כדעת בעל הלכות גדולות:

רא"ש מסכת ברכות פרק ד סימן יח:

נראה פירוש הלכות גדולות עיקר - אם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך, אבל כשיש לו לילך פחות מפרסה בקרוב לעיר לא הוי מקום סכנה ואין צריך לברך.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קי סעיף ז:

דרכים:

משנה ברורה 'דרשו' סימן קי הערה 35:

הורה החזון איש (אורחות רבנו ח"א, רח)... שגם בנסיעה מעיר לעיר יש לאורך הדרך בתיים... יכול לומר תפילת הדרך מחשש לתאונות דרכים.

ולומר בתוך העיר מחשש לתאונות דרכים, הורה הגר"נ קרליץ שאף לדעת החזו"א אינו מברך, שעיקר התקנה היא לברך בדרך, ודרך נקראת דווקא כשיוצא מעיר לעיר...

והגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמוד שצז) כתב בשם החזו"א, שאף מעיר לעיר המחוברות בבתים יכול לומר תפילת הדרך בברכה, שהרי אם הוא מקום סכנה, גם בנסיעה בתוך העיר יכול לאומרה... ודעת הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ח"ב ס"ס א"ד) שתפילת הדרך תקנו רק מחמת ליסטים (אויבים) וחיות רעות ולא מחשש תאונות דרכים.

ה. מקום אמירת התפילה

כתוב בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד א:

אימת מצלי? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך.

נחלקו הראשונים האם יכול לומר תפילת הדרך לפני היציאה לדרך.

תוספות הרא"ש כתב שיכול לברך מעת שרוצה לצאת לדרך:

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כט עמוד ב:

תפלת הדרך... הכא ביישוב איירי ובאדם שרוצה לצאת לדרך.

❖ כיצד מסביר הרא"ש את המילים 'משעה שמהלך בדרך'?

לעומת זאת רבינו יונה כתב:

רבינו יונה מסכת ברכות דף כ עמוד ב:

משעה שיאחז בדרך... לאחר שיצא מן העיר.

להלכה פסק המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן קי ס"ק כט:

לא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך, ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר. והט"ז מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת... לכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כך אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו.

❖ יחידה עומדת לקראת יציאה לפעילות, ורוצים לומר תפילת הדרך יחדיו בכדי לזכות את כלל החיילים, האם רשאים בשל כך להקדים ולומר את התפילה לפני צאתם לדרך?

עוד כתב המשנה ברורה:

המשנה ברורה שם:

וכל זה בתחלת יציאתו מביתו, אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תפילת הדרך בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר, דכבר החזיק בדרך.

ו. אמירה פעם ביום או בכל דרך

כתב השו"ע שיוצא בתפילת הדרך אחת על כל נסיעותיו באותו היום, אלא אם כן היה בדעתו שלא לנסוע יותר:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קי סעיף ה:

אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום, אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום. אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת.

❖ מדוע אם היה בדעתו ללון צריך לחזור ולומר תפילת הדרך?

למד מכך הב"ח שיוצא למסע בן כמה ימים, צריך לומר תפילת הדרך בכל יום מחדש:

ב"ח אורח חיים סימן קי ד"ה ומ"ש וא"צ:

בכל יום צריך לומר אותה כשאחז בדרך, דלא כיש טועין שאינן אומרים אותה כי אם ביום הראשון בתחלת יציאתם מביתם. שהרי אפילו כשהיה דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך לעבור חוצה לה צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת... כל שכן כשהוא לן בעיר דצריך לחזור ולהתפלל ביום כשיצא מן העיר שלו בה, וכן בכל יום ויום צריך להתפלל כאשר (כמו ש) חייב בתפילת י"ח בכל יום ויום.

לעומת זאת הפרי חדש כתב:

פרי חדש אורח חיים סימן קי סעיף ה:

דעתי אינו כן, אלא שלא יתפלל תפילה זו אלא בתחילת יציאתו ואף על פי שמתעכב הרבה ימים בדרך כיון שבירכה פעם אחת נפטר בזה.

החיד"א בשם הרדב"ז חילק בסוג העצירה:

ברכי יוסף אורח חיים סימן קי ס"ק ט:

אם לן במקום ישוב... כשיצא למחר לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך, דהוי כאלו עתה יוצא בתחילה. ואם לא לן במקום ישוב או שהיו הולכין ביום ובלילה, פעם ראשונה יברך ויחתום, ובשאר הימים יברך ולא יחתום. הרדב"ז בתשובה (כ"י סי' ב' אלפים קע"ו). ולפי זה ביורדי הים לא יברכו בחתימה אלא יומא קמא, ובשאר ימים מספק יברכו בלא חתימה כנ"ל.

הוסיף על כך הגרש"ז אויערבך:

שו"ת מנחת שלמה תניינא סימן ס אות ד:

בנסיעה ממושכת של כמה ימים, אם יצא בלילה וישן שינת קבע אפילו תחת כפת השמים, צריך מחר לברך עוד פעם.

❖ חשוב, מה יהיה הדין כאשר יישן במקום סכנה?

ז. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בהלכה כסדרה:

הלכ"ס חרבות ברזל:

א. הולך רגל היוצא מחוץ לעיר לדרך הארוכה מפרסה (כארבעה ק"מ), צריך להתפלל תפילת הדרך עם צאתו, וכן ינהג אף בשבת.

ב. מנהג האשכנזים לאומרה אף כשנוסע מרחק זה ברכב, ואילו למנהג הספרדים דוקא כשנוסע מחוץ לעיר כדי זמן הילוך פרסה (72 דקות) מתחייב בתפילה זו בהזכרת שם ה'.

ג. במלחמה: חיילים מעבר לגב"ל יאמרו תפילת הדרך בכל יום בצאתם לדרך, אף אם היא קצרה ביותר. כמו כן ראוי שיאמרו בכל יום "תפילה לפני יציאה לקרב".

ג. תפילת הדרך חלה על כל הנסיעות המתוכננות לאותו יום, אך אם יצא לנסיעה שלא היתה דעתו (ודעת מפקדו) מתחילה עליה, מחויב בתפילה מחדש. כשאין כל הנוסעים בקיאים בברכות, ראוי שהבקי יאמר תפילת הדרך בקול רם ויתכוון להוציא את השומעים ידי חובתם.

